

UNIFICAREA MONETARĂ DIN 1920 – 1921. PROVOCĂRI, DILEME ȘI REALITĂȚI ECONOMICE

Septimiu Moga*

Rezumat: După terminarea ostilităților militare din primul război mondial și introducerea administrației românești în Transilvania, Bucovina și Basarabia, în România Mare au circulat numeroase monede și mai multe feluri de monede și bancnote de lei (cele emise de Banca Națională a României și cele emise de autoritățile germane de ocupație prin Banca Generală pe perioada ocupației), coroanele austro-ungare și cel puțin două feluri de ruble, respectiv cele imperiale și cele Lwow.

Lucrarea de față ilustrează principalele provocări ale instituțiilor financiare, autorităților centrale și locale de a gestiona și administra această stare de fapt. Realizarea unei reforme monetare prin care să se realizeze unificarea monetară a fost un obiectiv semnificativ al guvernelor care s-au succedat după unirea de la 1918, dar și a Băncii Naționale a României. Implementarea unei astfel de reforme a avut de înfruntat numeroase obstacole, printre care instaurarea graduală a administrației românești, care s-a întins pe o perioadă lungă de timp, instabilitatea politică și starea de război ivită atât în vest, cât și în est. Pe lângă aceste obstacole a mai existat și cel privind concepțiile economice ale timpului.

Abstract: After the ending of the military on WWI hostilities and the implementation of Romanian administration, in Transylvania, Bucovina and Basarabia, in Romania circulated a lot of money and a lot of different paper currencies: the official lei, (issued by Romania's National Bank), the occupation lei (issued through the General Bank of Romania by the German administration during the occupation of a part of the Kingdom) the Austro-Hungarian crowns, the imperial rubles and the Lwow rubles.

The present paper illustrates the main challenges that the financial institutions, the authorities and the locals had to face managing and administrating such a difficult status-quo. Accomplishing a monetary reform in order to unify the circulation of monetary units had been a significant objective for the Romanian governments which succeeded one another after the 1918, but also for the Central Bank. The implementation of this reform had to face many obstacles, such as: instauration of the Romanian administration through a long period of time, political instability, the state of war in the spring of 1919. Besides, there were also more subjective obstacles, one of which was the economical perspective of those times.

Cuvinte-cheie: Unificare monetară, Transilvania, leul românesc, coroana austro-ungară, Banca Națională a României.

Key-words: Monetary reform, Transylvania, Romanian leu, Austro-hungarian crown, National Bank of Romania.

Într-un discurs ținut în fața Adunării Generale a Economiștilor Dr. D. Rottman, un prolific analist economic al perioadei interbelice spunea că cea mai dificilă problemă în contextul operei de refacere economică este reforma financiară, problema agrară, problema bugetară, problema impozitelor, a unificării economice sau a căilor ferate sunt probleme de natură concretă care se pot realiza într-o singură direcție și într-un singur fel, însă “problema monetară este cea mai dificilă de rezolvat pentru că se găsește la baza nu numai a problemelor arătate mai sus dar și a tuturor problemelor de ordin economic și social”¹.

După Unirea de la 1 decembrie 1918 administrația românească s-a extins gradual în Transilvania din toamna anului 1918 până în primăvara anului 1919 și chiar mai târziu. Astfel, pe măsura instalării administrației românești în Transilvania, s-a introdus și circulația leului românesc,

* Doctorand Universitatea Babeș Bolyai Cluj-Napoca, șef serviciu Sucursala Regională a Cluj a Băncii Naționale a României, e-mail: mogaseptimiu@gmail.com, septimiu.moga@bnro.ro.

¹ Rottman, 1937, pp. 4-6.

cotat administrativ la o paritate de un leu pentru două coroane², dar impunerea acestei parități nu aducea implicit și o prohibire eficientă a circulației coroanelor austro-ungare pe teritoriile cu administrație românească, așa cum procedaseră alte state succesoare a vechii monarhii austro-ungare. Lipsa pentru o bună bucată de timp a unei asemenea restricții a făcut extrem de tentantă Transilvania și Ungaria pentru cei care dețineau cantități de coroane nerecunoscute în alte regiuni ale imperiului, dat fiind că în Cehoslovacia, Austria, Italia, sau Iugoslavia au fost impuse astfel de restricții mai mult sau mai puțin drastice, sau chiar începuse un proces de reformă monetară în sensul înlocuirii coroanelor din circulație (Italia).

În data de 5 martie 1919, Aurel Vlad, șeful resortului Finanțelor din cadrul Consiliului Dirigent din Transilvania, avertiza guvernul că România ar putea deveni ultimul stat succesor care nu a identificat cantitatea de coroane austro-ungare care circulau pe teritoriul său, făcând loc aflului de coroane din celelalte foste provincii imperiale³. La 10 iunie 1919 o ordonanță semnată de ministrul de finanțe, șeful resortului finanțelor din Consiliul Dirigent din Transilvania dispunea ștampilarea coroanelor, care numai astfel însemnate urmau să aibă drept de circulație pe teritoriul Transilvaniei. Prin această operațiune coroanele ștampilate deveneau moneda Transilvaniei. Circulația ei nu era însă reglementată de o instituție emitentă de monedă și nu exista o entitate de reescont a acestei monede. Mai trebuie spus că odată existând o monedă proprie a acestui ținut, nu au fost impuse restricții cu privire la deținerea și circulația altor monede, precum lei, rublele sau alte valute. Operațiunea deși trebuia să se încheie la 10 iulie, s-a prelungit succesiv până în luna noiembrie 1919⁴. Prin urmare, a fost vorba de mai bine de un an, în care nici autoritățile de stat, ministerul de finanțe, cel de interne, dar nici Banca Națională a României, banca de emisiune a țării nu au făcut prea multe pentru a pune capăt intrării pe teritoriul țării a coroanelor austro-ungare.

În ședința consiliului general al Băncii Naționale a României din data de 17 iulie 1919 s-a dezbătut printre altele și un memoriu al ministrului de finanțe Oscar Kiriacescu, care arăta foarte sintetic situația bugetară a anului 1919. El enumera toate cheltuielile extraordinare pe care statul trebuie să le facă pe lângă cele normale, cheltuieli care au deturnat creditul obținut de guvern de la Banca Națională pentru conversia în lei emiși de BNR a leilor de ocupație emiși de către Banca Generală pe perioada ocupație germane. Acestea erau legate de: a) menținerea mobilizării unei părți semnificative a armatei atât pe frontul oriental cât și pe cel occidental; b) extinderea administrație românești (căi ferate, poliție etc) în noile provincii; c) cheltuielile administrației locale în acele provincii care nu puteai fi acoperite cu veniturile lor; d) pentru sporurile salariilor funcționarilor lucrătorilor publici; e) plata unora din pagubele de război suferite de locuitorii care s-au aflat în zonele de luptă; f) restaurarea unora din edificiile statului distruse pentru care era nevoie de a fi repuse în funcțiune; g) ajutorarea unor comune care nu mai puteau face față cheltuielilor din cauza pagubelor produse de război. Pentru toate aceste cheltuieli era nevoie de circa 250 – 300 milioane lei lunar, din care statul nu putea conta pe un venit mai mare de 60 – 70 milioane lei lunar⁵.

Chiar dacă comerțul își pierduse din vigoare după război, mai ales cel transfrontalier, este evident că a fost suficient de viguros, încât să aducă pe teritoriul Transilvaniei o cantitate apreciabilă de bancnote austro-ungare, inclusiv cele emise după momentul destrămării monarhiei habsburgice. Bancnotele, care în alte state succesoare a Austro-Ungariei erau strict interzise (de exemplu bancnotele emise după 1 noiembrie 1918, cele de 10.000 de coroane sau așa numitele coroane albe emise de regimul bolșevic din Ungaria)⁶, au pătruns pe cale legală și naturală spre deținători de bună credință. Situația aceasta a apărut în special din cauza momentului târziu în care s-au început demersurile de “nostrificare” a coroanelor pe teritoriul Transilvaniei. De exemplu, într-o scrisoare datată 9 februarie 1921, Banca Națională a României avertiza Ministerul de Finanțe că

² Lapedatu, 1923, p. 47.

³ Iancu, 1995, pp. 194-195.

⁴ Petra, 1936, p. 114.

⁵ ABNR, Fond Consiliul de Administrație, anii 1918 – 1920, dosar 160, filele 78-79.

⁶ ABNR, Fond Secretariat, anii 1913- 1928, dosar 3, fila 492.

delegații tuturor statelor moștenitoare prezenți în Comisia de lichidare a Băncii Austro-Ungare au declarat că nici unul din aceste state nu a achitat nici o singură hârtie din biletele de 10.000 coroane, dat fiind că au fost emise după 27 octombrie 1918 momentul destrămării monarhiei austro-ungare. Mai mult, arăta că Ceho-Slovacia a consacrat drept o infracțiune grav pedepsită cu închisoarea, introducerea în Ceho-Slovacia a unor asemenea bilete⁷.

Economistul ardelean Ion Lapedatu, spunea într-o lucrare a sa că Resortul Finanțelor din Consiliul Dirigent a fost foarte îngrijorat de faptul că Cehoslovacia și Iugoslavia începuseră procesul de retragere a coroanelor. În acest fel, România devenea tot mai expusă pe zi ce trecea la exodul coroanelor “exilate” din partea occidentală a fostei monarhii. Prin urmare, s-a dispus ștampilarea bancnotelor austro-ungare, cu convingerea că aceste toate aceste coroane, odată ștampilate, vor fi înlocuite în timp de cca. 3 luni cu moneda din hârtie comandată din Statele Unite ale Americii, operațiune care însă nu a mai avut loc.

Ștampilarea a trezit tot felul de suspiciuni de falsificare, iar pentru a contracara aceste suspiciuni și ilegalități reputatul economist a propus Consiliului Dirigent înlocuirea “biletelor ștampilate cu bilete noi, bilete românești, dar tot în coroane, bilete, care aveau să fie confecționate la Viena, unde se puteau face ușor, așa cum, în parte, făcuseră Ceho-Slovacii prin simpla schimbare de clișee și unde, după informațiile ce aveam erau date condițiunile materiale și tehnice, ca noile bilete să fie tipărite în timp relativ scurt”⁸. Operațiunea trebuia să înceapă tocmai cu biletele care născuseră cele mai multe controverse de 1.000 și 10.000 de coroane. Există și o posibilă infrastructură necesară de distribuire a acestor bancnote, dar care nu a fost folosită respectiv, rețeaua de sucursale a Băncii Austro-Ungare, care nu trecuseră încă în administrarea sau sub un control al Băncii Naționale a României și nici în altă administrație românească. Acest lucru s-a întâmplat de abia către finele anului 1920, odată cu începerea operațiunilor efective de schimb a coroanelor austro-ungare.

Măsura de a se ștampila bancnotele, luată de către Consiliul Dirigent și ministerul finanțelor de la București s-a dovedit a fi nu numai tardivă, dar și una în mare măsură improvizată. S-au folosit mai multe tipuri de cerneluri de slabă calitate, iar amprenta ștampilelor a fost adeseori imperfectă, o mare parte din bancnote fiind considerate “dubioase”.

Dimensiunea la care ajunsese circulația coroanelor era imensă, nu numai din cauza emisiunilor repetate peste acoperirea în aur, dictate de starea de război în care s-a aflat monarhia timp de mai bine de 4 ani, dar și a scumpetei apărute în urma lipsurilor materiale și a speculei interne și transfrontaliere de după război. Această sumă considerabilă urma să afecteze în mod evident povara statului român, care avea la dispoziție doar sursa emisiunii monetare a Băncii Naționale a României sau tipărirea de bani de Stat. Totodată România fusese secătuită de resurse în timpul ocupației și retragerii sale în Moldova, în urma înfrângerilor din toamna anului 1916.

În România Mare nu circulau numai coroanele. După cum spunea un editorialist în 1920, România era singura țară din lume cu trei valute naționale: leul, rubla și coroana. Dacă luăm în considerație și varietățile leului, rublei și coroanei care circulau la acea vreme ajungem la vreo zece valute și anume leul emisiunea BNR, leul emis de Banca Generală, coroana ștampilată și neștampilată, rubla Romanov, rubla Kerensky, rubla Lvov, rublele de emisiune mai noi, rublele rupte etc.⁹. În cazul rublelor, acestea intraseră în țară și prin mijloace felurite de contrabandă, în condițiile haosului existent dincolo de Nistru.

Situația politică din Transilvania, Bucovina și Basarabia, dar și începerea tardivă a operațiunii de identificare a cantității de alte tipuri de monede fiduciare de pe teritoriul României Mari a fost o dificultate suplimentară în procesul de cuantificare a procesului de unificare monetară. Astfel, în data de 12 iulie 1919, adică în apropierea termenului inițial de prezentare la ștampilare a coroanelor, ministrul de finanțe, Oscar Kiriacescu, a făcut o vizită guvernatorului Băncii Naționale, căruia a doua zi i-a și prezentat un memoriu, care a fost discutat în ședința din 17 iulie 1919 a

⁷ ABNR, Fond Secretariat, anii 1913- 1928, dosar 3, fila 526.

⁸ Lapedatu, 1923, pp. 38-39.

⁹ *Analele Băncilor*, 1920, pp. 134-140.

Consiliului General al băncii de emisiune. Potrivit acestui memoriu: “Biletele Băncii Generale s’au emis 2.173.000.000 lei, din cari însă s’au prezentat la stampilare numai 1.100.000.000 credem că să se fi stampilat în fraudă și să fi rămas neștampilate în țară încă 3 – 400 de milioane. Coroanele în Ardeal s’au prezentat până acum la stampilare 800.000.000, se crede că până la sfârșit nu vor trece peste un miliard de coroane, în Buvovina nu s’au prezentat de cât 200 milioane și deci în total să ni fie în ambele provincii la preschimbare de cât 1 ½ miliard; rublele din Basarabia asemenea nu credem să se presinte la preschimbare mai mult de 500 – 600 milioane, așa că pentru toate aceste preschimbări (1 ½ Banca Generală, 1 ½ coroane = 750 milioane lei și 600 milioane ruble = 600 milioane lei) va fi nevoie în total de 2.700- 2.800.000.000 lei”¹⁰. Chiar și în aceste condiții, unde valoarea celorlalte monede aflate în circulație era mult subevaluată. Pentru preschimbarea acestor monede, se preciza în memoriu, nu ar fi fost bine să dea la schimb numerar emis de Banca Națională pentru toată cantitatea de valută din noile provincii și se preconiza chiar de către ministrul de finanțe de a se preschimba doar o treime, adică circa 900 milioane sau 1 miliard; pentru restul sumelor, statul urmând să dea niște bonuri puteau fi investite cu putere circulatorie, dar fără a fi socotite însă monedă pentru a nu leza privilegiul Băncii Naționale. Dar guvernele vor schimba mulți miniștrii de finanțe până la efectuarea faptică a conversiei, care vor avea fiecare propria optică asupra reformei monetare, optică ce s-a dovedit adesea a fi în disonanță cu cea a Băncii Naționale.

În data de 5 martie 1920 Ion Lapedatu propunea ministrului de finanțe, printr-un memoriu semnat alături de reprezentanții mai multor instituții financiare din Transilvania, o rambursare (preschimbare) a coroanelor la paritate 1:1, astfel: “să se dea un avans de 50% în monedă națională. Restul s-ar da în bonuri de Stat, în coroane cu dobândă potrivită. Creanțele s-ar regula în monedă și în bonuri, amăsurat proporțiunei de rambursare. Chestiunea bonurilor ar rămânea să fie rezolvită cu prilejul regulării tuturor sarcinilor Statului, cu prilejul echilibrării finanțelor și bugetului României. Nu am insistat și nu insist mai pe larg asupra necesității, ca rambursarea să se facă numai în bilete ale Băncii Naționale, și în nici un caz în bilete de stat, după cum se proiectează de unii”¹¹.

Din punctul de vedere al Băncii Naționale a României, după cum reiese din scrisoarea trimisă la 24 martie 1920 ministrului de finanțe, de către I. G. Bibicescu, guvernatorul de la acea vreme a BNR, unificarea emisiunii monetare era o operațiune ce nu mai trebuia întârziată, și făcută pentru o valoare estimată la acel moment la aproximativ 2 miliarde. Prin această emisiune se dorea o reducere a circulației estimate la acel moment de 1/3 printr-un împrumut forțat, statul urmând să dea o rentă amortizabilă într-un număr dat de ani și cu dobândă 5%.

Celelalte două treimi, urmau să fie preschimbate într-un titlu care să servească de monedă și anume 1/3 în monedă a Băncii Naționale și 1/3 într-un bon de casă a Statului care să fie retras în 4-5 ani, termen necesar, din punct de vedere a băncii de emisiune, pentru revenirea la o circulație monetară normală. Guvernatorul BNR reitera că nu era numai o problemă legată de tipărirea biletelor Băncii Naționale dar se urmărea ca o proporție de 1/3 avea ca scop “reducerea inflațiunei și apoi considerațiunea că biletul Băncii Naționale chemat să rămână definitiv în circulație nu trebuie să rămână cu o acoperire prea redusă”¹².

Alexandru Marghiloman, a propus o reformă monetară radicală însoțită de un împrumut forțat astfel: “toată moneda și să o înlocuim printr-o monedă nouă și să nu mai primim absolut nimic din ce nu o fi fost prezentat la acest schimb ... Statul înlocuiește într-un termen de toate biletele care sunt în circulație, nu singur, evident mână-n mână cu Banca Națională; reduce circulația cu 50 la sută și pentru 50 la sută sau altă proporție de determinat dă o țidulă, țidulă care va intra în portofoliul tuturor părinților de familie și cărora, cu deosebire țăranilor, le-ar servi în principal ca să plătească pământul”¹³. A fost ultimul său discurs parlamentar în data de 17 februarie 1920.

¹⁰ ABNR, Fond Consiliu de Administrație, anii 1918 – 1920, dosar 160, filele 80-81.

¹¹ Lapedatu, 1923. pp. 44-46.

¹² ABNR, Fond Consiliu de Administrație, anii 1918- 1920, dosar 160, filele 122 – 128.

¹³ Marghiloman, 2014, p. 1035.

O opinie similară, și poate mai drastică a fost împărtășită presei chiar de către unul dintre cei mai importanți bancheri ai României din acea perioadă, Aristide Blank, care preconiza că hârtia-monedă existentă în circulație să fie retrasă la cursul de 75 la sută, din care 50 la sută să fie înlocuită cu bancnote noi, și 25 la sută în rentă lombardabilă la Banca Națională și Cassa de Depuneri. El venea, astfel, cu o idee care să împace atât pe cei care doreau o preschimbare a rublelor și coroanelor la un curs de cât mai ridicat în favoarea leului emis de BNR cât și pe cei care doreau schimbul la paritate¹⁴. Atât Aristide Blank cât și Alexandru Marghiloman blamau întârzierile care au fost înregistrate cu procesul de unificare monetară care nu numai că a devalorizat leul pe piețele internaționale, dar, totodată, cu fiecare zi determina creșterea costurilor reformei monetare.

Vasile Vlaicu, fost șef al secției Datoriei Publice din cadrul Secretariatului general al ministerului de finanțe la Cluj (economist ardelean) propunea, de exemplu, o schemă extrem de complicată de retragere a coroanelor. Era un program în 12 puncte, care prevedea ca fiecare persoană să deschidă un cont de giro (a unui cont curent) și folosirea unui sistem sofisticat de substitute bănești și titluri de gaj, urmând ca schimbul propriu-zis să fie făcut în funcție de valoarea activelor ce rezultau din lichidarea Băncii Austro-Ungare repartizate României de Comisia de lichidare a acelei bănci. Se mai prevedea o anumită raionare a publicului după băncile și casieriile la care urma să se efectueze schimbul. De asemenea, se urmărea un control extrem de sever al prețurilor, iar schimbul efectiv să fie realizat foarte precis și operativ prin acele conturi de giro. În procesul schimbului erau angrenate deopotrivă ministerele de interne și război, toate băncile, oficiile poștale și CFR-ul etc¹⁵.

În luna aprilie 1920 presa economică românească opina că o unificare pe baza bancnotelor emise de Banca Națională ar avea dezavantajul de a greva într-un mod considerabil situația acestei bănci, care în acel moment era, conform autorilor, destul de precară. Astfel, se estima că existau în țară cca. 5 miliarde coroane și 1,5 miliarde ruble, care ar fi generat în cazul schimbului coroanelor, rublelor și leilor de ocupație o emisiune suplimentară de 4 miliarde lei pe lângă cele existente, ceea ce ar determina o acoperire metalică a emisiunii de 15,72%, fapt care făcea, în opinia acestora, intolerabilă o emisiune atât de mare. Din informațiile obținute de presă, rezulta că statul ar fi intenționat să emită bilete de stat, și chiar ar fi comandat hârtia necesară tipăririi acestor bancnote în Statele Unite ale Americii; acești bani urmând să acopere total sau parțial necesarul de numerar rezultat din schimbul valurilor străine¹⁶.

Aflând despre o asemenea posibilitate, Banca Națională a protestat vehement pe lângă ministerul de finanțe. Astfel, printr-o scrisoare din 22 mai 1920 BNR atrăgea atenția că punerea în circulație a încă unui bilet pe lângă al Băncii Naționale, nu numai că n-ar fi contribuit la diminuarea inflației monetare ci dimpotrivă, ar fi determinat păstrarea, dacă nu chiar agravarea haosului monetar, căci s-ar fi creat o concurență între două bilete cu emitenți diferiți și – circumstanță agravantă – concurența ar fi afectat cu precădere noile provincii¹⁷.

În toată primăvara anului 1920, negocierile cu guvernul au condus la modificarea succesivă a ponderii numerarului în conversia rublelor și coroanelor la 30, 40 și apoi 60%, iar valoarea emisiunii estimate reformei monetare a crescut succesiv de la 2 miliarde lei la 2,5 și apoi la 5 miliarde¹⁸. Ulterior, convenția încheiată de BNR cu Ministerul de Finanțe la 11 iunie 1920 și legea din 12 august 1920 avea să statueze o pondere de 60% pentru numerar, pentru restul de 40% urmând să se acorde un bon de tezaur. Emisiunea monetară urma să se ridice astfel la 5 miliarde lei.

¹⁴ Bursa, 1920, pp. 485-487.

¹⁵ ABNR, Fond Secretariat, anul 1920, dosar 1, filele 74-86.

¹⁶ *Analele Băncilor*, 1920, pp. 136-137.

¹⁷ ABNR, Fond Secretariat, anii 1913-1928, dosar 3, filele 442-444.

¹⁸ ABNR, Fond Secretariat, Anii 1913 – 1928, dosar 3, Filele 442 – 444 și Fond Consiliul de Administrație, Anii 1918 – 1920, dosar 160, document 20 – 21,5,1920.

O altă problemă a fost cea a cursului, destul de mult dezbătută la acea vreme. Două tabere sunt de remarcat, cei care invocau cursul pieței care, plasa valoarea coroanei între 20 și 25 bani (subdiviziunea leului) și schimbul la paritate.

Ion Lapedatu, membru al Consiliului Dirigent, dar și bancher ardelean spunea că paritatea de un leu pentru două coroane a avut urmări dezaastroase pentru populația ardeleană. Potrivit acestuia ardelenii considerau că nivelul cursului cel mai just dintre leu și coroană ar fi fost cel din toamna anului 1918, adică cel din perioada precedentă actului unirii¹⁹. În acest sens au fost invocate prevederi ale tratatelor de pace și faptul că în lunile septembrie și octombrie 1918 la Zurich, raportul mediu în cross dintre coroană și leu era de 100 de coroane pentru 91 de lei²⁰. Ion I. Lapedatu considera că piața, fie ea externă sau internă, nu putea să reflecte o realitate izvorâtă din funcția de intermediar al schimbului, atâta timp cât activitatea comercială era în cea mai mare parte blocată, cursul pieții la zi era, “rezultatul speculațiilor cari au ajuns azi să cangreneze întreaga Europă, speculațiuni cari nu se întemeiază pe baze reale”. Totodată, Ion Lapedatu recunoștea în finalul discursului său ținut în fața deputaților din 20 februarie 1920 că “astfel stând lucrurile, rămâne ca cursul cu care se vor rambursa coroanele (...) depinde exclusiv de sarcina pe care Statul nostru voiește și poate s’o ia asupra sa în scopul unificării monetare”²¹.

În cealaltă tabără erau adepții folosirii unui curs al pieței, fiind cel care a rezultat de pe urma raportului natural dintre cerere și ofertă. Într-un interviu acordat ziarului liberal “Înfrățirea” din Cluj, profesorul Gheorghe Leon arăta faptul că acel curs oficial de 1:2 nu exista pe piață. “Cursul pieței a variat după cerere și ofertă. Când la București, Galați sau Brăila se cereau coroane multe pentru cumpărături de vite din Ardeal valoarea coroanei se ridica la 2,5 – 2,3 iar când era nevoie de lei în Ardeal pentru cumpărarea de stofe și alte produse manufacturate ce se aduceau din Vechiul Regat, cursul coroanei scădea. Așa se explică că cursul coroanei a variat de la 2,3 până la 4 față de leu”. Mai departe argumenta: “Dacă se schimbă coroana cu 1 la 1 ar însemna să coboare valoarea leului apropiind-o de valoarea coroanei. Pe când dacă se retrage coroana în raport d 3 la 1, atunci se ridică valoarea coroanei aproape de aceea a leului pentru că în loc să se pună în circulație 6 miliarde de lei cari să înlocuiască coroana cu 1 la 1, s-ar pune numai 2 miliarde cari să înlocuiască coroana cu 3 la 1”²².

Tema cursului de conversie a fost dezbătută intens, mai ales în perioada cuprinsă între momentul declarării numerarului de coroane pe care le avea în posesie fiecare locuitor sau companie și momentul schimbului efectiv, care s-a întins pe o lună.

Legea de unificare monetară nu prevedea în mod expres cursul de schimb. După cum se spunea chiar în motivația legii: “Cursul însuși, în afară de alte considerațiuni va trebui să fie în legătură și cu cantitatea totală de ruble și coroane ce se va dovedi că există”²³.

Într-o scrisoare adresată ministerului de finanțe în data de 18 septembrie 1920 se punea problema unui curs diferențiat pentru bancnotele de 10.000 de coroane, pentru care BNR a constatat că aproape “unanimitatea lor s-a găsit în posesiunea băncilor sau a persoanelor ce se îndeletniceau cu operațiuni bănești; ele erau acum în urmă complect imobilizate, căci publicul nu le mai primea, ceiace a determinat ca cursul lor de schimb să se coboare până la 15 bani coroana.

Având în vedere că acela ce credem că a determinat hotărârea Ministerului de Finanțe că acest tip să nu fie admis la preschimbare, a fost pe de-o parte că tipul de 10.000 de coroane fiind o emisiune a Băncii Austro-Ungare făcută împrumuturilor de război făcute statului, constituie astfel quasi-titluri de împrumut și deci ar fi cuprinse în regimul de tratatul de la St. Germain pentru regularea datoriilor de război ale Statului Austro-Ungar. Pe de altă parte, întreaga valoare a coroanelor de 10.000 care fusese prezentată la ștampilare se găsesc, în cele din urmă, în tezaurul

¹⁹ Lapedatu, 1923, p. 46.

²⁰ Lapedatu, 1923 p. 49.

²¹ Lapedatu, 1920, p. 31.

²² *Înfrățirea*, 22 august 1920, p. 3.

²³ *Bursa* 1920, p.504.

statului și deci tot ce s-ar fi prezentat la schimb peste acea valoare ar fi fost introdus posterior în țară prin fraudă și legitimate prin o falsă stampilare (...). Fiind dat cert că stocul de coroane de tipul 10.000 de coroane ce s-a prezentat la preschimbare nu a putut reprezenta pentru nimeni o valoare mai mare decât aceia ce ele aveau pe piață și că în același timp ele ajunseseră a fi complet imobilizate, socotim că pentru aceste coroane constatate ca regulat stampilate (arătăm mai jos ce înțelegem prin aceasta) pe de-o parte că nu s-ar putea stabili alt curs al schimbului de cât acel maximul de 30 bani, iar pe de altă parte, că pentru întreaga valoare de schimb să se dea bonuri de tezaur pentru un timp minimum de 5 ani fără dobândă în primii doi, trei ani”²⁴.

În privința rublelor, BNR a propus ministerului și alte cursuri decât cel efectiv folosit, de 2 ruble pentru un leu, la fel ca și în cazul coroanelor. Aici argumentele erau următoarele: conform informațiilor băncii de emisiune, cursul mediu la rublele Romanov n-a atins pe piața din București decât 0,80, iar acel al rublei Lwov lei 0,29 iar cum în cazul rublelor nu a existat un proces de stampilare similar celui din Ardeal, ele nu au fost primite în vechiul regat la nici o casă publică, circulația lor în țară “n-a fost decât rezultatul tranzacțiunilor speciale asupra acestor feluri de monete, urmată după o intensă contrabandă destul de bine cunoscută, așa fiind aci rublele nu au reprezentat pentru nimeni altă valoare decât aceia a cursului de piață și aceasta ne face să credem că în vechiul regat nu s-ar putea admite pentru rublele Romanov un curs mai mare de lei 0,80 și pentru rublele Lwov un curs mai mare de lei 0,30 asupra căreia să se dea 60% numerar”²⁵.

În cele din urmă, după cum am arătat, cursul folosit a fost de 1 leu pentru două coroane sau 2 ruble, pentru 60% s-a acordat numerar iar pentru 40% chitanțe.

Un alt subiect viu dezbătut în privința schimbului a fost modul de tratare a coroanelor dubios stampilate. Astfel, în aceeași scrisoare din 18 septembrie, BNR indica ministerului de finanțe următoarele: “În ce privește coroanele fals stampilate trebuie să recunoaștem din capul locului că publicul nu a fost încunoscîntat formal de tipul adevărat de stampile și între stampilele declarate ca false cu ocazia preschimbării au fost clasificate ca atare nu numai acelea care prezentau în mod manifest alte caractere decât acele pe care cunoștința comună a deținătorilor de coroane le recunoștea în mod curent ca stampile adevărate, dar și pe acele stampilate care numai pe baza unei examinări a experților delegați din fostul resort al finanțelor din Ardeal, care a condus operația stampilării, le cunoștea că sunt false după diferite semne secrete (ca de pildă unele însușiri ale tușului stampilelor sau alte semne ascunse în stampile).

În fața acestei situațiuni credem că va trebui să se examineze de comisiuni speciale fiecare caz în parte și coroanele cu stampile care se vor stabili că sunt evident false, adecă acele pentru cunoștința comună erau socotite ca atare, să fie cu desăvârșire excluse de la preschimbare și confiscate, iar cele pentru care falsul nu este manifest dar totuși este real să se admită la preschimbare însă pe cursul ultim al pieței iar nu pe acel de 50 de bani”²⁶.

Nemulțumirile au fost vădite în special în Transilvania, unde vocea bancherilor, în special, a fost mai puternică decât a intelighenței din Bucovina sau Basarabia. Acestea nu vizau atât paritatea 1:2, la care a fost efectuat schimbul, care fusese în mare măsură previzibilă, ci în special, acordarea acelor chitanțe pentru cota de 40% din suma declarată. Acele chitanțe erau netransmisibile și nelombardabile, fapt care în mod evident nu dădea nici un fel de certitudine deținătorilor. Ele urmau să fie preschimbate la același punct de schimb la care s-a efectuat declarația inițială și schimbul. Banca Națională ar fi preferat preschimbarea cotei de 40% în bonuri de tezaur cu scadență bine determinată, cât mai lungă (de fapt un împrumut forțat), în timp ce presiunile venite dinspre ministerul de finanțe mergeau spre plata integrală a schimbului.

Guvernul făcea din nou presiuni asupra Băncii Naționale, de data aceasta pentru a autoriza și finanța plata restului chitanțelor reprezentând cota de 40% de pe urma schimbului coroanelor în numerar și dar și plata unor solicitări suplimentare de schimb al rublelor în Moldova și Basarabia.

²⁴ ABNR, Fond Secretariat, anii 1913 – 1928, dosar 3, filele 481-483.

²⁵ ABNR, Fond Secretariat, anii 1913 – 1928, dosar 3, filele 484 - 485

²⁶ ABNR, Fond Secretariat, anii 1913 – 1928, dosar 3, filele 481-482

Guvernatorul I.G. Bibicescu a răspuns printr-o scrisoare patetică ministrului de finanțe în care îi spune printre altele că: “starea de azi a spiritelor nu va lua schimbarea în bine de cât atunci când viața va începe să se mai ieftinească, ori aruncarea în circulațiune a încă circa 5.000.000.000 lei, pe lângă cele 5 miliarde emise deja pentru unificarea monetară o va scumpi în niște proporții fantastice, că, vă spunem cu durere, Domnule Prim Ministru, tremurăm la gândul primejdiei în care se va găsi țara.

Cifra ce vă arătăm aici, și pe care nu o putusem preciza în adresa către d. Ministru de Finanțe o bazăm pe datele ce avem azi as/ cuantumului de ruble ce s’a declarat din nou în Basarabia numai în câteva județe din care putem deduce că vor fi încă circa 3 miliarde ruble totalul celor declarate din nou”²⁷.

Într-un final, cu toată opoziția BNR, în luna februarie 1921, în baza unei convenții suplimentare semnate cu statul de BNR la 5 ianuarie 1921²⁸ s-au plătit și chitanțele de 40%.. Din spusele presei, se pare că guvernul a aruncat pe piață fie zvonuri, fie chiar au existat astfel de intenții de a se plăti cota de 40% cu bani de stat²⁹. Introducerea în circulație a unor alte bancnote decât cele ale băncii de emisiune au creat temeri și bancherilor ardeleni care prin ziarul *Voința de Cluj* erau de părere că introducerea unei noi bancnote ar fi că România urma să aibă din nou două valute, respectiv una a Băncii Naționale și una a statului, care ar fi depreciată și care dacă ar fi introdusă în Ardeal prin schimbul coroanelor ar produce o altă perturbație³⁰.

Speculațiile presei vremii au mers chiar mai departe și au iterat ideea că s-ar pregăti acordarea de privilegii unei bănci din Ardeal în emiterea de monedă legală, chiar prin condeiul prestigiosului economist Victor Slăvescu³¹. Din cercetările pe care le-am făcut până acum nu am putut să trag o concluzie suficient de argumentată că băncile clujene, și cu precădere Banca Agrară ar fi avut astfel de intenții, iar ziarul *Voința*, ziarul Băncii Agrare din Cluj a negat acest lucru prin vocea directorului său Victor Bontescu, ba chiar făcea referire la lipsa unor experți care să poată face acest lucru, și că era în asentimentul multor economiști ardeleni că banca de emisiune trebuie cât mai curând să preia toate funcțiunile economice ce le îndeplinea Banca Austro-Ungară în Transilvania³². În aceeași chestiune economistul Horia Maniu spunea că: “Finanța ardeleană ar aștepta dintr-un singur loc un sprijin mai eficace – de la banca de emisiune – care ar trebui modernizată, ar trebui să ia o extensiune evolutivă nețărmurită, dar mai cu seamă ar trebui ca ea să se adapteze cerințelor pieței comerciale și industriale ardeleni iar nu să pretindă acesteia să se conformeze unor statute și dispozițiuni arhaice”³³.

Cea mai verbalizată nemulțumire venită tot din Transilvania, a fost modul în care s-a efectuat plata chitanțelor de 40%. Ele se onorau, numai dacă deținătorul chitanței făcea dovada plății tuturor obligațiilor la stat, în condițiile în care ardelenii reclamau o fiscalitate mult mai mare în Transilvania și Banat decât în vechiul regat. Pe lângă aceste restricții, tuturor celor care au adus spre preschimbare sume mai mari de 100.000 de coroane li se impunea un impozit de 5% pe ceea ce depășea acea sumă. Această cotă, inițial ignorată de băncile ardeleni a fost însă îndelung contestată de bancherii și industriașii ardeleni.

După încheierea oficială a preschimbării coroanelor, în toamna anului 1920, mărfurile au dispărut de pe piețele din Transilvania, impunerea printr-o decizie administrativă a unui curs de 3 coroane pentru un leu la conversia prețurilor a mai atenuat nemulțumirile într-o oarecare măsură. În același timp, însă, nici cererea din partea consumatorilor nu a fost foarte mare, observându-se o tendință de tezurizare și mai puțin de consum. Nu trebuie neglijat în acest sens faptul că economia

²⁷ ABNR, Fond Consiliul de Administrație, anii 1918 – 1920, dosar 166, filele 12-13.

²⁸ ABNR, Fond Consiliul de Administrație, anii 1918 – 1920, dosar 166, filele 18-18.

²⁹ *Voința de Cluj* nr. 95/20 decembrie 1920, p. 1.

³⁰ *Voința de Cluj* nr. 95/20 decembrie 1920, pp. 1-3.

³¹ *Viitorul*, nr. 4116/2 decembrie 1921, p. 1.

³² *Voința de Cluj*, nr. 86/27 noiembrie 1921, p. 1.

³³ *Voința de Cluj*, an II, nr. 43/6 octombrie 1921, p. 1.

românească, inclusiv în noile provincii alipite, nu era una foarte monetizată, iar timp de aproape doi ani leul românesc a fost moneda teaurizată, într-o manifestare foarte toxică pentru toți a Legii lui Gresham. După încheierea perioadei de preschimbare, sperata ieftinire a mărfurilor pe piețe nu a venit, ci dimpotrivă a avut loc un proces consecvent de scumpire.

Din cele prezentate mai sus, rezultă caracterul complex al operațiunii de unificare monetară, dar în același timp ignoră starea de încordare care domnea în Transilvania din acei ani. O parte a Crișanei sau Banatului nu s-au aflat în primul an de după unire în administrație românească. Starea revoluționară a fost foarte acută în Ardeal și avea, dincolo de implicațiile de clasă și un impact etnic semnificativ. Acestea provenea nu doar de la reforma monetară, ci și de la cea agrară sau electorală. Cu toate acestea reforma monetară i-a atins pe toți locuitorii Ardealului deopotrivă, români, maghiari sau germani iar efectele reformei monetare s-au repercutat, așa cum se întâmplă adesea în economie asupra întregii țări, agravând situația bugetară și monetară a țării. Creditul mare luat de guvern de la Banca Națională, ponderea mare a acestuia în activele băncii de emisiune, a făcut dificile orice alte emisiuni, iar deciziile politice care aveau de-a face cu alocări bugetare au fost afectate evident de aceste operațiuni.

BIBLIOGRAFIE

Iancu, Gh. 1995. *The ruling council, the integration of Transylvania into Romania 1918 – 1920*. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane, Institutul Cultural Român.

Lapedatu, I. 1920. *Chestiunea valutei. Cuvinte rostite în Adunarea Deputaților în Ședința dela 16 Februarie 1920*. București: Imprimeria Statului.

Lapedatu, I. 1923. *Chestiuni de finanțe publice*. Cluj: Institutul de arte grafice Ardealul.

Marghiloman, A. 2014. *Discursuri parlamentare 1895 – 1920*. București: Machiavelli.

Petra, N. 1936. *Băncile românești din Ardeal și Banat*. Sibiu: Cartea Românească.

Rottman, D. 1937. *Aspecte generale ale crizei românești în cadrul crizei mondiale*, din Aspecte ale crizei românești în cadrul crizei mondiale. Comunicări făcute la asociația generală a economiștilor din România anul 1936-1937, coord. Victor Slăvescu, București: Tipografia Bucovina.

Analele Băncilor, nr. 4 din 1920.

Bursa, nr. 831 din 1 august 1920 și 832 din 9 august 1920.

Înfrățirea, din 22 august 1920.

Viitorul, nr. 4116 din 2 decembrie 1921.

Voința de Cluj, an I nr.86 din 27 noiembrie 1920, și an I, nr. 95 din 20 decembrie 1920.

LISTA ABREVIERILOR

ABNR – Arhivele Băncii Naționale a României